

ZAMYŠLENÍ NAD TRESTNĚPRÁVNÍM POSTIHEM PREZENTACE TELEVIZNÍHO NÁSILÍ

JAKUB CHROMÝ

Masarykova univerzita, Právnická fakulta

Abstrakt v rodném jazyce

Príspevok sa zaoberá relevanciami medzi konzumáciou násilí v mediálnych produktoch a násilným agresívnym chovaním jedinců. Zkoumání je podroben vliv televizního násilí na kriminalitu, především pokud jde o trestněprávní postih násilí v produktech médií. Dále se věnuje rozboru vybraných případů a nastiňuje meze a možnosti právní úpravy.

Klíčová slova v rodném jazyce

Sdělovací prostředky; Nový trestní zákoník; Násilí; Mládež.

Abstract

The contribution deals with relevancy between consummation of the violence in medial products and violent aggressive conduct of individuals. The influence of television violence on criminality is submitted to research, intended especially the criminal sanction of the presented violence in the products of the media. It also deals with analysis of the selected cases and draws out realm of possibility of the legal regulations.

Key words

Communication media; New Criminal Code; Violence; Youth.

1. AKTUÁLNOST TÉMATU

Vliv televizního násilí na chování dětí a mladistvých patří v poslední době mezi společenská témata, která jsou stále intenzivněji připomínána. Přesto se nedá konstatovat, že jde o jev zcela nový, jelikož již v první polovině 20. století byla odborníky zaznamenána kritika škodlivého vlivu kriminality a sexu, vyobrazovaných ve filmu, na diváky. Je skutečností, že za posledních čtyřicet let bylo provedeno více než tři tisíce odborných studií, které se zabývaly možným vlivem televizních programů na chování a postoje mládeže. Nyní tato materie nabývá dalších dimenzí. Je tomu tak zejména z toho důvodu, že kromě produktů uvedených médií jsou zkoumány i počítačové hry a Internet coby další, v úvahu přicházející, činitelé ovlivňující násilné chování současné mládeže.

Nezřídka jsou veřejně publikovány reálné kauzy, které u velké části veřejnosti vyvolávají značný zájem a vedou k zaujetí vlastních, ne vždy správných a přesvědčivých, úsudků na toto téma. Lze vzpomenout nedávný případ z německého Winnendenu. Dne 11. března 2009 tu sedmnáctiletý Tim Kretschmer zastřelil ve škole a v jejím bezprostředním okolí patnáct osob, sám nakonec spáchal sebevraždu. V této souvislosti bylo zjištěno, že

jmenovaný mladík pravidelně sledoval mediální produkty s násilným obsahem. To vyvolalo bouřlivou diskusi nad omezením přístupu mládeže k těmto produktům.

V předloženém pojednání se věnujeme otázce trestněprávního postihu prezentace televizního násilí v rámci České republiky. Připouštíme, že nejde o „obvyklé“ téma z oblasti trestního práva, ba právě naopak. Jeho aktuálnost a opodstatněnost ovšem vynikne ve světle zahraničních poznatků a zkušeností, které se týkají ochrany mladých lidí před negativním působením televizního násilí.

2. TELEVIZNÍ NÁSILÍ A JEHO CHARAKTERISTIKA

Za „televizní násilí“ (angl. television violence)¹ se označuje prezentace násilí v produktech televize (ale někdy i v ostatních médiích), a to především v kontextu negativních důsledků, které má na chování a postoje příjemců těchto mediálních obsahů.² Osoby nezletilé, zejména děti, představují nejvíce ohrožené publikum, které přijímá jeho prezentaci bez kritického zpracování a jen obtížně je schopno jeho negativnímu působení čelit. V teoriích působení televizního násilí na diváky se nejvíce zmiňuje: efekt agresora – sledováním násilí se zvyšuje míra agresivního chování; efekt oběti – u diváka se posiluje obava, že na něm bude spáchán násilný čin, zkresleno je vnímání reality a vyvolávána je nedůvěřivost k ostatním lidem; efekt desenzibilace – přivykání na dávky násilí, které jsou divákem přijímány, dostavuje se bezohlednost a lhostejnost.³

Prostřednictvím produktů televize jsou diváci vystaveni prudkému tempu příběhů, vysoké úrovni zobrazované aktivity, častému používání speciálních obrazových a zvukových efektů; všechny tyto skutečnosti vedou k excitaci, která může aktivovat agresivní chování. Odměny udělované televizním hrdinům, jak můžeme pozorovat, vedou k akceptaci jimi prosazovaných prostředků řešení krizových situací. Televizní násilí se stává pravidelným elementem života rodiny.⁴ Hrozí nebezpečí pasivního přijímání dávek násilí, které se stávají běžnou součástí života a snižují potenciál reakce vůči případům, v nichž se násilí skutečně odehrává. Mnohdy je paradoxem, že

¹ Odlišný význam má pojem „divácké násilí“, jímž míníme nebezpečné, opakované a plánovité (s manifestačním charakterem) chování účastníků sportovních událostí. Srov. Novotný, O., Zapletal, J. et al. Kriminologie. 3. přepr. vyd. Praha : ASPI, 2008. s. 298. 978-80-7357-377-5.

² Podrobněji k tomuto jevu viz Vesecká, R., Chromý, J. Vliv televizního násilí na kriminalitu: mýtus nebo realita? Státní zastupitelství. 2009, č. 2, s. 6 – 11.

³ K zevrubnému přehledu uvedených teorií srov. Vlastník, J. Televizní násilí a zákon. Olomouc : Votobia, 2005 ISBN 80-7220-245-6.

⁴ Srov. Fanti, K. A., Vanman, E., Henrich, C. C., Avraamides, M., N. Desensitization to Media Violence Over a Short Period Time. Aggressive Behaviour. 2009, č. 2, s. 179 – 187.

programy adresované dětem obsahují více projevů násilí než ostatní druhy programů, které jsou určeny pro dospělé diváky.⁵ Děti často opakují scény a jejich útržky, které v televizi zhlédly, přičemž takto nabyté zkušenosti posléze sdílejí se svými vrstevníky.

Samozřejmě jsou zdůrazňovány i další faktory, jež se vedle televize spolupodílejí na nárůstu projevů násilného chování u dětí a mladistvých. Tak kupříkladu Huesmann na otázku ohledně vlivu televizního násilí odpověděl (již na počátku osmdesátých let minulého století) trefným příměrem, a sice: ne u každého dítěte, které se dívá na násilí v televizi nebo hraje počítačové hry s násilným obsahem, se zvýší násilné chování, neboť jsou zde i jiní činitelé, které musíme brát v potaz. Stejně jako každé zapálení cigarety zvýší pravděpodobnost vzniku rakoviny plic, tak každé vystavení dítěte násilí zvýší riziko jeho pozdějšího násilného chování.⁶

Ze všech výzkumů, dosud provedených na téma televizního násilí, připomeňme alespoň ten nejznámější z nich. The National Television Violence Study byla zaměřena na zkoumání kontextu, v jakém je násilí v televizi zobrazováno. Náhodně vybrané programy na dvaceti třech televizních kanálech byly sledovány po dobu dvaceti týdnů ve vysílacím čase od 6.00 do 23.00 hodin. Studie ukázala, že většina programů obsahovala prvky násilí. Rozhodným byl shledán vzor zobrazovaného násilí, byla zdůrazněna rizika učení se násilnému vystupování, desenzitivita vůči poškozujícím následkům a zesílení obav z rizika být objektem napadení. V 73 % násilných scén nebyli agresori potrestáni. Násilí tak bylo vyobrazováno bez nastoupivších následků, což u diváků vyvolávalo silnější akceptaci násilí jakožto úspěšného prostředku „řešení“ problémů. V převážné většině případů nebyla u obětí zachycena vážná tělesná újma. Pouze 16 % programů poukázalo na dlouhotrvající negativní důsledky násilí, jako duševní, finanční a citové poškození. V každé čtvrté násilné scéně se objevila ruční zbraň. Pouze 4 % programů, v nichž bylo násilí prezentováno, kladlo důraz i na protinásilně zaměřená témata. Nejvíce násilí (až 85 %) bylo zaznamenáno v předplacených kabelových programech. V humorném podání bylo násilí představeno v 67 % případů.

3. SOUČASNÁ PRÁVNÍ ÚPRAVA

Není zde zajisté dostatečný prostor pro to, abychom se věnovali všem aspektům a možným důsledkům právního ukotvení prezentace televizního

⁵ Wilson, B. J., Smith, S. L., Potter, W. L., Kunkel, D., Linz, P., Colvin, C. M., Donnerstein, E. Violence in Children's Television Programming: Assessing the Risks. The Journal of Communication. 2002, č. 1, s. 5.

⁶ Palmer E. L., Dorr, A. et al. Children and the faces of the television. Teaching, violence, selling. New York : Academic, 1980, s. 183.

násilí v zákoně. Pro získání základního přehledu, ústícího k rozhodujícím trestněprávním úvahám, je užitečné podat výklad k zákonu č. 231/2001 Sb., o provozování rozhlasového a televizního vysílání, v platném znění.

Mezi základní povinnosti v oblasti televizního a rozhlasového vysílání patří, že provozovatel vysílání je povinen nezařazovat do vysílání pořady, které mohou vážně narušit fyzický, psychický nebo mravní vývoj dětí a mladistvých, zejména tím, že obsahují pornografii a hrubé samoučelné násilí. Zakázáno je bezdůvodně zobrazovat osoby umírající nebo vystavené těžkému tělesnému nebo duševnímu utrpení způsobem snižujícím lidskou důstojnost, a dále zařazovat v době od 06.00 hodin do 22.00 hodin pořady a upoutávky, které by mohly ohrozit fyzický, psychický nebo mravní vývoj dětí a mladistvých. Provozovatel vysílání je rovněž povinen zajistit, aby rozhlasovému a televiznímu vysílání pořadů bezprostředně předcházelo slovní upozornění na nevhodnost pořadu pro děti a mladistvé a aby pořad, který by mohl ohrozit fyzický, psychický nebo mravní vývoj dětí a mladistvých, byl označen v případě televizního vysílání obrazovým symbolem upozorňujícím na jeho nevhodnost pro děti a mladistvé po celou dobu vysílání.

Provozovatel převzatého vysílání pak není oprávněn šířit takový program, který obsahuje pořady, které mohou narušit fyzický, psychický nebo mravní vývoj dětí a mladistvých, pokud jsou vysílány v rozporu s výše uvedenými povinnostmi provozovatelů televizního a rozhlasového vysílání. Omezení jsou stanovena i ve vztahu k vysílání reklamy a teleshoppingu. I zde je zakázáno zařazovat do vysílání reklamy a teleshopping určené dětem nebo v nichž vystupují děti, pokud podporují chování ohrožující jejich fyzický, psychický nebo mravní vývoj. Provozovatelé televizního vysílání při vysílání reklamy konkrétně nesmějí: a) přímo pobízet děti a mladistvé, aby kupovali nějaký výrobek nebo službu s využitím jejich nezkušenosti nebo důvěřivosti, b) přímo pobízet děti a mladistvé, aby přemlouvali své rodiče nebo někoho jiného k nákupu nabízeného zboží nebo služeb, c) využívat zvláštní důvěru dětí a mladistvých vůči jejich rodičům nebo jiným osobám, d) bezdůvodně ukazovat děti a mladistvé v nebezpečných situacích.

Kromě správních deliktů, vypočtených v § 60 zákona č. 231/2001 Sb., rozhoduje Rada pro rozhlasové a televizní vysílání o neprodloužení licence mimo jiné i v případě, že provozovateli vysílání s licencí byla opakovaně pravomocným rozhodnutím uložena sankce za závažné porušení stanovených povinností, mimo jiné i nezařazovat do vysílání pořady, které mohou vážně narušit fyzický, psychický nebo mravní vývoj dětí a mladistvých tím, že obsahují pornografii a hrubé samoučelné násilí.

Podívejme se na některé problematické aspekty, s nimiž je třeba počítat při postihu „nežádoucí“ prezentace násilí vůči dětem a mladistvým, jež vyplývají z praxe se správními delikty zakotvenými v zmiňovaném zákonu

č. 231/2001 Sb. Rada pro rozhlasové a televizní vysílání⁷ může provozovateli vysílání a provozovateli převzatého vysílání uložit pokutu ve stanovené částce, pokud zařazuje do vysílání od 06.00 hodin do 22.00 hodin pořady a upoutávky, které by mohly ohrozit fyzický, psychický nebo mravní vývoj dětí a mladistvých. V minulosti nastal spor ohledně interpretace znaku „ohrožení psychického nebo morálního vývoje dětí a mladistvých“, což lze názorně doložit rozsudkem Městského soudu v Praze ze dne 12. listopadu 1999, sp. zn. 28 Ca 312/1998. V konkrétním případě byl na televizní stanici TV Nova odvysílán díl pořadu „Áčko“ věnovaný tématu prostituce, za jehož odvysílání Rada pro rozhlasové a televizní vysílání uložila pokutu. Městský soud v Praze, který přezkoumával předmětné správní rozhodnutí, konstatoval, že zmíněný znak je neurčitým právním pojmem, jehož vyložení vyžaduje odborné znalosti. Objektivní vymezení uvedeného pojmu ovšem rozhodnutí Rady postrádalo a šlo tedy jen o subjektivní hodnocení nepodložené odbornými znalostmi. Podle názoru Městského soudu v Praze nelze souhlasit s tvrzením, že se jednalo o porušení zákona natolik transparentní, že by znalecký posudek byl zcela nadbytečným důkazním prostředkem. Navrhovatel předložil posudek znalce - psychologa, který považoval za krajně nepravděpodobné, že by předmětný pořad mohl významněji ohrozit psychický, respektive mravní vývoj dětí a mladistvých. Podle závěrů znalce byl v tomto případě prezentován informativní pořad, který poskytoval mládeži vkusně a přijatelnou formou věrohodné informace o homosexuální a heterosexuální prostituci. Soud shledal námitky navrhovatele důvodnými. Podle jeho závěru nebylo prokázáno, že by odvysíláním předmětného pořadu byla naplněna skutková podstata správního deliktu podle § 20 odst. 4 písm. b) zákona č. 231/2001 Sb.

Zajímavé stanovisko k posuzování znaku ohrožení vývoje mládeže podává i rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 30. října 2008, sp. zn. 11 Ca 262/2008. Podle Rady pro rozhlasové a televizní vysílání byla odvysíláním pořadu „Hlava v oblacích“ dne 23. ledna 2008 od 9.25 hodin na TV Nova porušena povinnost nezařazovat do vysílání v době od 6.00 do 22.00 hodin pořady a upoutávky, které by mohly ohrozit fyzický, psychický nebo mravní vývoj dětí a mladistvých. Žalovaný k věci uvedl, že pořad obsahuje naturalisticky násilné, sexuálně explicitní a drastické scény. Shlednutí tohoto pořadu může mít na dětského diváka psychicky značně negativní dopad, působit děsivě a vyvolat v něm pocit strachu. U citlivějších jedinců může vyvolat trauma, u jedinců agresivnějšího založení může bezcitné konání antihrdinů působit dojmem glorifikace krutosti. Zvrácená přirozenost, s jakou se vraždí, může mít pro psychiku jedince až návodný charakter, zejména při pravidelném přísunu podobných pořadů,

⁷ Správní úřad, který vykonává státní správu v oblasti rozhlasového a televizního vysílání a převzatého vysílání a dohlíží na zachování a rozvoj plurality programové nabídky a informací v oblasti rozhlasového a televizního vysílání a převzatého vysílání, dbá na jeho obsahovou nezávislost a plní další úkoly stanovené tímto zákonem a zvláštními právními předpisy

přibližujících extrémní svět těžkého zločinu. Žalobce namítal, že předmětný pořad byl umělecky hodnotným filmem z období 2. světové války, kdy při hodnocení scény došlo k jejímu vytržení z kontextu pořadu. Městský soud v Praze v odůvodnění rozsudku uvedl, že není zřejmé, proč právě uvedená scéna z odvysílaného pořadu byla hodnocena jako scéna, která může vyvolat popsané následky. Odůvodnění správního orgánu je v tomto směru zcela obecné. Správní orgán se nevypořádal s konkrétním obsahem a nebyly jím jasně vyloženy důvody zvolení popisu dané scény. Konstatování, že samo zobrazované násilí může znamenat ohrožení fyzického, psychického nebo mravního vývoje, je nedostatečné. Při vyvozování odpovědnosti je nutné hodnotit obsah celého pořadu. Poukázání žalovaného, že shledává skutek nejen v jedné scéně, ale přinejmenším v deseti problematických scénách filmu, pak nemá oporu v odůvodnění rozhodnutí. Soud uzavřel, že žaloba je zčásti důvodná, proto žalobou napadnuté rozhodnutí zrušil a věc vrátil žalovanému k dalšímu řízení. Na žalovaném bude, aby znovu posoudil, zda jsou splněny podmínky pro uložení pokuty žalobci, svoje rozhodnutí dostatečným způsobem odůvodnil a ve výroku rozhodnutí uvedl, pro které konkrétní jednání je případná sankční odpovědnost žalobce vyvozována.

4. ÚVAHY DE LEGE FERENDA

Zkusme se v následující části příspěvku blíže zabývat formulací skutkové podstaty trestného činu, jež by mohl pokrývat probíranou problematiku televizního násilí.

Třebaže v současných legislativních vyjádřeních nalézáme čím dál frekventovanější výskyt neurčitých, v zákoně nevymezených pojmů, je třeba předem varovat před zakotvením deliktů, jejichž zákonné formulace neodpovídají požadavku určitosti, jasnosti a přesnosti právních norem.⁸ Ve vztahu k televiznímu násilí je nutné brát ohled především na to, aby vytykané násilí, patřičně formulované ve skutkové podstatě, vykazovalo určitou kvalitu a určitou minimální intenzitu. Ruku v ruce s tím jde úvaha o vlastní podobě tohoto zákonného znaku, jakož i o výběru kritérií rozhodných pro jeho naplnění. Jejich nesprávné nastavení, zvláště hrozící pojmová vágnost, má bezprostřední dopad na nadměrnou či naopak mizivou využitelnost takového deliktu v praxi.

Ve smyslu zásady pomocné role se má trestní právo uplatnit jen v nejzávažnějších případech, v nichž jiné prostředky nedostačují k nápravě, a má se uplatnit jen tehdy, je-li účelná a účinná.⁹ V obecné rovině jistě panuje zájem společnosti na ochraně duševního a mravního rozvoje a výchovy mládeže proti negativnímu působení prezentovaného násilí, včetně

⁸ K požadavkům kladených na právní normy srov. Hendrych, D. et al. Správní právo. Obecná část. Praha : C. H. Beck, 1994. s. 87. ISBN 80-7049-069-1.

⁹ Nezkusil, J. Za posílení ochrany práv a svobod v trestním právu. Acta Universitatis Carolinae Iuridica. 1992, č. 1, s. 27.

násilí představovaného v televizním formátu. V současnosti ovšem stojí postih fyzických osob mimo dosah platné právní úpravy, neboť na problém televizního násilí nedopadá žádný segment právního řádu České republiky: ani přestupky na úseku školství a výchovy mládeže dle § 31 zákona č. 200/1990 Sb., přestupky dle zákona č. 359/1999 Sb., natož pak trestné činy proti rodině a mládeži dle hlavy VI. trestního zákona, a nebude tomu jinak ani od účinnosti nového trestního zákoníku. Setkáme se pouze s reglementací provozování televizního a rozhlasového vysílání (viz shora), v níž jsou konstruovány tzv. správní delikty smíšené povahy.¹⁰ U nich se nerozlišuje, zda je vytýkané jednání spácháno fyzickou či právníckou osobou, jednotlícím znakem je tu charakter prováděné činnosti, přičemž objektivní stránka se odvíjí od rozsahu povinností daných zákonem při výkonu takové činnosti. Požadavek postihu fyzických osob - především těch, jimž náleží povinnost o dítě pečovat – je přitom podpořen tezí, že jsou to konkrétní jednotlivci, kteří dítě vystaví televiznímu násilí. Naznačená podmínka účelnosti a především účinnosti trestního postihu je tu však sotva dosažitelná. Jednak je třeba počítat se značným množstvím věcí, na něž by trestný čin dopadal, jednak vymezení a doložení závadnosti toho kterého pořadu není nijak snadné, žádá si důsledný výběr a precizní popis pořadu (scény), jakož i vyjmenování následků, které se mohou u kategorie mladých diváků dostavit. Ještě větší potíže činí vyhledávat a důkazně podchycovat případy prezentace televizního násilí v soukromí, tedy v obydlích a jiných neveřejných prostorách, protože postup v těchto věcech je výrazně odvislý od oznámení dotčených osob a od jejich ochoty podat vysvětlující (v kladném případě přiznávající) vyjádření. Nastoupení odpovědnosti za jednání, v uvedených směrech ohrožujících vývoj dětí a mladistvých, je do velké míry podmíněno i tím, nakolik lze takové pořady systematicky dohledávat.

Eventualitou by bylo zacílit trestněprávní postih na provozovatele televizního vysílání a na provozovatele převzatého vysílání, čili v trestní normě konstruovat vyvolání určitého abstraktního nebezpečí z prezentace televizního násilí. Tady narážíme na absenci právní úpravy zakotvující trestní odpovědnost právníckých osob, když si s institutem „jednání za jiného“ (§ 90 odst. 2 trestního zákona, resp. § 114 odst. 2 nového trestního zákoníku) nevystačíme. I kdyby tomu tak nebylo, otevřeně přiznejme, že provozovatelé vysílání, respektive provozovatelé převzatého vysílání nedodržují dosavadní povinnosti pouze v tom smyslu, že prezentují pořady (mnohdy jen jejich upoutávky) ve vyhrazeném čase a za podmínky předchozího upozornění na vysílání pořadu určitého formátu. Lze mít tudíž pochybnosti o tom, zda je nová úprava této oblasti prostředky trestního práva skutečně potřebná a zda by spíše nebyla jedním z úkazů hypertrofie trestního práva, zejména při existenci stávající správněprávní úpravy, kterou by tato trestněprávní reglementace musela „kopírovat“. Navíc jsou to rodiče

¹⁰ Blíže k tomuto pojmu Mates, P. et al. *Základy správního práva trestního*. 3. vyd. Praha : C. H. Beck, 2002. s. 96. ISBN 80-7179-789-8.

a další osoby, jimž jsou děti svěřeny do péče, na nichž spočívá konečné rozhodnutí, zda jim umožní televizní pořad s násilným obsahem shlédnout či nikoli. Již samotný správní postih je složitý a zdoluhavý, zvláště to platí tam, kde se ještě přikročí k soudnímu přezkumu rozhodnutí správního orgánu – Rady pro rozhlasové a televizní vysílání. Při definování této správněprávní odpovědnosti se navíc vychází z adresných povinností uložených zákonem pro získání a udržení povolení k provozování společensky prospěšných činností, s tím, že tyto povinnosti je odlišné od obecných povinností občana. Opačný přístup by jen stěží dovoloval postihnout situace, kdy se na provozování té které činnosti účastní větší množství jednotlivců, s různou mírou podílu na konečném výsledku, a kdy dochází k jejich časté obměně. Jsme přesvědčeni, že ve vztahu k provozovatelům televizního vysílání a provozovatelům převzatého televizního vysílání, pokud jde o prezentaci televizního násilí, je vhodné zachovat stávající druh odpovědnosti správního práva. I prosazení této právní odpovědnosti není vůbec triviální záležitostí.

Je třeba zdůraznit, že závěr o vystavení dítěte násilí, zejména z hlediska jeho rozsahu, intenzity, způsobu apod., by neměl být povrchní. Snaha vyjmenované aspekty souborně podchytit vyvolává důvodně obavu z doširoka „rozkročené“ skutkové podstaty. V této souvislosti lze poukázat na negativní francouzské zkušenosti, jak jej popsal Vlastník v monografii věnované televiznímu násilí.¹¹ Zakotvený trestní postih, dopadající na blíže specifikované způsoby nakládání s materiálem s násilným obsahem, pokud může být viděn nebo vnímán mladistvými,¹² je ve Francii hodnocen jako příliš komplikovaný a v praxi ztěžka použitelný. Jeho mizivá využitelnost se příkládá absenci konkrétních vodítek interpretace znaků předmětné skutkové podstaty, jakož i nízké informovanosti tamějších prokurátorů o této problematice.

Český zákonodárce by mohl při kriminalizaci televizního násilí hledat inspiraci v některém ze stávajících trestných činů. Zřejmě „nejpříléhavějším“ se jeví být trestný čin šíření pornografie dle § 205 odst. 1 trestního zákona, resp. trestný čin šíření pornografie dle § 191 odst. 2 nového trestního zákoníku.¹³ V první řadě máme na mysli objektivní

¹¹ Vlastník, J. *Televizní násilí a zákon*. Olomouc : Votobia, 2005, s. 160. ISBN 80-7220-245-6.

¹² Článek 227-24 francouzského trestního zákoníku zní: „Kdo vyrobí, přepravuje, rozšiřuje jakýmkoli prostředkem materiál s násilným či pornografickým obsahem či takové povahy, že by mohl vážně ohrozit lidskou důstojnost, nebo obchoduje s takovou zprávou, bude potrestán [...], pokud takový materiál může být viděn nebo vnímán mladistvým. Pokud je tento delikt spáchán tiskem nebo vysíláním, uplatní se zákony, které určují odpovědné osoby.“ Blíže Vlastník, J. *Televizní násilí a zákon*. Olomouc : Votobia, 2005, s. 160. ISBN 80-7220-245-6

¹³ Trestný čin šíření pornografie dle § 205 odst. 1 trestního zákona: Kdo pornografické dílo písemné, fotografické, filmové, počítačové, elektronické nebo jiné takové dílo a) nabízí, přenechává nebo zpřístupňuje dítěti, nebo b) na místě, které je dětem přístupné, vystavuje

stránku trestného činu – viz „nabízí, přenechává nebo zpřístupňuje dítěti“, a to včetně znaku věci (díla), s níž je takto nakládáno, tedy odpovídající alternativu k „pornografickému dílu“. Definice uvedeného díla je mnohdy zásadní z pohledu aplikace celé skutkové podstaty, což se ostatně ukazuje u postihu pornografie. V minulosti bylo častokrát připomínáno, že posouzení, zda má nosič pornografický obsah je ztížen tím, že trestní zákon ani jiná vnitrostátní norma explicitní definici pornografie, resp. pornografického díla, neobsahují.¹⁴ (V současnosti se za pornografické dílo považuje jakýkoli předmět, který je-li pozorován ať přímo, nebo prostřednictvím technického zařízení, zvláště intenzivním a vtíravým způsobem zasahuje a podněcuje samotný sexuální pud, současně má takové dílo podle převládajících názorů většiny členů společnosti hrubě porušovat uznávané morální normy dané společností a vyvolávat pocit studu). K potřebě vyhnout se nadměrné rigiditě a udržet krok s měnícími se společenskými okolnostmi při vymezování právních pojmů, se vyjádřil Ústavní soud ČR v usnesení ze dne 19. dubna 2004, sp. zn. IV. ÚS 606/03, když při rozhodování o podané ústavní stížnosti, dotýkající se právě pornografie (v návaznosti na omezování umělecké tvorby za účelem ochrany mravnosti), konstatoval, že četnými zákony jsou nevyhnutelně formulovány pojmy, které do většího či menšího rozsahu jsou neurčité. Ustanovení § 205 trestního zákona (stejně tak i korespondující ustanovení § 191 nového trestního zákoníku; pozn. J.Ch.) pojem pornografie nedefinuje, a tudíž jeho koncept musí být ozřejměn prostředky výkladu, s přihlédnutím k úmyslu zákonodárce a jeho účelu. Podle názoru Ústavního soudu je zřejmé, že relativní míru nejistoty tu snižují bližší vymezení obsažená v písmenech a) až c) § 205 odst. 1 trestního zákona (rozuměj ve znění účinném do 30. června 2006). Toto ustanovení kritérium předvídatelnosti splňuje a je ústavně konformní. Související otázkou, která byla v téže věci řešena Ústavním soudem, a která má opět dopad i na postih prezentace televizního násilí, je dovolenost omezit uměleckou tvorbu za účelem ochrany mravnosti. V daném případě Ústavní soud zdůraznil, že je třeba přihlédnout k mezím svobody projevu zakotvených v čl. 17 odst. 4 Listiny základních práv a svobod, resp. čl. 10 odst. 2 Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod. Podle našeho mínění by se mělo dojít ke shodnému závěru také u televizního násilí; kladné stanovisko ovšem není tak

nebo jinak zpřístupňuje bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta, zákazem činnosti nebo propadnutím věci nebo jiné majetkové hodnoty.

¹⁴ K tomu např. Rozhodnutí č. 35/2005 Sb. rozh. trest.: Za pornografické dílo zobrazující dítě (osobu mladší osmnácti let) ve smyslu ustanovení § 205 odst. 1 písm. a) tr. zák. lze pokládat např. snímky obnažených dětí v polohách vyzývavě předvádějících pohlavní orgány za účelem sexuálního uspokojení, dále pak snímky dětí zachycující polohy skutečného či předstíraného sexuálního styku s nimi, popř. i jiné obdobně sexuálně dráždivé snímky dětí. Nejde-li o takové snímky, pak závěr o pornografickém charakteru díla nelze bez dalšího dovozovat jen z toho, že jsou za účelem uspokojení osob trpících sexuální deviací (tj. osob, pro které jsou sexuálně atraktivní nedospělé osoby) zpřístupňovány takovými prostředky, které tyto osoby vyhledávají.

jednoznačné jako je tomu u pornografie, s jejíž právní kontrolou jsou dlouhodobé zkušenosti, a která má silnou podporu veřejnosti i odborníků.

Pokud je pojem „dílo“ pro formulaci zákonného znaku deliktu určující, potom rozhodným je také forma takového díla. Nosiče zvuku a obrazu (kam se řadí film, videokazeta, DVD) jsou bezpochyby přijatelné. Vedle toho existují i další formy, například díla písemná (zahrnující i fotografie) a jiné předměty (převážně věcného charakteru), u nichž taková akceptace zřejmě vyjádřena být nemůže, jelikož jejich způsobilost ohrozit duševní a mravní vývoj dětí a mladistvých, prostřednictvím jimi obsažené prezentace násilí, je velmi nízká.

Předmětná skutková podstata trestného činu by měla především zacházet s prvkem „násilí“. Je zřejmé, že ne každé shlednutí násilí je způsobilé přivodit nebezpečí předpokládající ohrožení duševního a mravního vývoje dětí a mladistvých. Osoby mladší osmnácti let jsou vydávány v nebezpečí teprve tehdy, pokud je takové násilí podle své povahy a intenzity způsobilé povzbudit a upevnit v takové osobě negativní sklony, přístupy a postoje vůči ostatním lidem a majetku. Zřejmě se shodneme na závěru, že nevystačíme s prostým znakem „násilí“ tak, jak je nyní používán v rámci některých skutkových podstat trestných činů, například v § 234, § 241, § 263a trestního zákona, potažmo v § 173, § 185, § 413 nového trestního zákoníku.¹⁵ Musíme spíše obecně vycházet z toho, že násilí má být vykládáno v souvislosti, v níž je použito, a dále z toho, že v něm má být obsažena fyzická složka a působení na chování jiného. Za pomocná kritéria, určující jeho naplnění, by pak podle našeho názoru bylo možné považovat: druh a povahu jednání (útoku), použité prostředky, průvodní okolnosti, následky (účinky) přivozené nebo hrozící apod. Přebírání znaku „hrubé samoučelné násilí“ - jak jej zakotvuje zákon č. 231/2001 Sb. - by bylo zbytečné, neboť v současnosti je vysílání takových pořadů ze zákona zakázáno, takže s velmi vysokou pravděpodobností nenastane situace, aby jim byly děti vystaveny. V zákonu č. 231/2001 Sb. zákonodárce zakotvil znak „hrubé samoučelné násilí“ v tom smyslu, že provozovatel vysílání je povinen nezařazovat do vysílání pořady, které mohou vážně narušit fyzický, psychický nebo mravní vývoj dětí a mladistvých zejména tím, že obsahují pornografii a právě i zmiňované hrubé samoučelné násilí.¹⁶ Takové pořady je zakázáno vysílat trvale, tedy i mimo vysílací čas 6.00 až 22.00 hodin.

¹⁵ Násilím se v tomto smyslu rozumí použití fyzické síly k překonání nebo zamezení kladeného či očekávaného odporu.

¹⁶ Nebyl vyslyšen pozměňující návrh poslance Dalibora Matulky, požadující vypustit slovo „samoučelné“, neboť je těžko vykladatelné. Doslova uvedl: „Jestliže bude vysíláno, jak někdo podřízne svoji tchyni, můžeme vést spory o tom, jestli účelem bylo násilí nebo účelem bylo zbavit se tchyně. Domnívám se, že jednak výkladově by mohly nastat problémy, jednak se domnívám, že písm. e) je v pořádku a měla by být ochrana vůči veškerému hrubému násilí na televizních obrazovkách, takže slovo „samoučelné“ tam skutečně považují spíše za škodlivé než ve prospěch věci. Viz záznam 35. schůze Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky, 5. dubna 2001.

Něco jiného jsou pořady (bez dalšího) ohrožující fyzický, psychický nebo mravní vývoj dětí a mladistvých. Zde se s pojmem násilí výslovně nesetkáváme, přičemž tyto pořady lze, vyjma hlavního vysílacího času, do vysílání zařadit. Zatímco ustanovení o ohrožení vývoje dětí a mladistvých bývá v praxi užíváno, s jeho kvalifikovanou variantou, obsahující pojem hrubé samoučelné násilí, se takřka nesetkáváme. V poslední době byla zmíněna jen v souvislosti s neudělením licence televizi Erotik für Europa a uložením pokuty televizi Leo TV; v obou případech šlo o pornografii, než o násilí jako takové. Pokud ovšem opustíme problematiku televizního násilí, na níž je toto pojednání zaměřeno, lze si představit situace, kdy děti a mladiství s dílem obsahujícím „kvalifikované“ násilí přicházejí do kontaktu, kupříkladu na videokazetách, DVD, zvláště pak na Internetu.

Neméně stěžejní otázkou je zákonné vyjádření ohrožení či poruchy chráněných zájmů a hodnot ve skutkové podstatě trestného činu. Trestný čin, pokrývající prezentaci televizního násilí, by šlo konstruovat jako delikt ohrožovací. Tento přístup poskytuje možnost reagovat už tam, kde nedošlo k vyvolání poruchy, není pro něj rozhodné, zda k následku předpokládanému tímto zákonným ustanovením dojde. Postačí, že osoba byla uvedenému nebezpečí vystavena a to ji může ovlivnit, tedy že porucha z jednání pachatele skutečně mohla nastat. Patrně nepřiléhavějším je posuzování ohrožení duševního a mravního vývoje osoby mladší osmnácti let. Nevidíme zřejmý důvod, proč u tohoto typu závadného jednání ještě operovat s ohrožením „fyzického“ vývoje dětí a mladistvých, jak to činí zákon č. 231/2001 Sb. Pokud by vytykané jednání spočívalo ve veřejném uvádění díla s násilným obsahem do oběhu, typicky prostřednictvím provozování televizního vysílání, přicházel by v úvahu abstraktní ohrožovací delikt. Takové ohrožení by bylo způsobilé k ovlivnění přinejmenším nějakých osob mladších osmnácti let, blíže však neurčených. Kdežto u varianty, kdy daná osoba to které dítě vystaví uvedenému dílu, by musely být zohledněny subjektivní momenty způsobivosti působit na tuto konkrétní osobu – existence reálného ohrožení určitého předmětu útoku. Problém spatřujeme v tom, že dle současných vědeckých poznatků nastává ohrožení vývoje mládeže až u opakovaného anebo u delší čas trvajících vystavení televiznímu násilí, což je třeba při úvahách o trestněprávním postihu reflektovat. Sporné je také doložení předmětné povahy ohrožení: zatímco určení mravní roviny ohrožení nečiní velké potíže (v tomto směru lze odkázat na judikaturu),¹⁷ nedá se totéž říci o zkoumání duševní (psychické) stránky ohrožení osoby mladší osmnácti let. Zde už nevystačíme s laickou představou, před právními závěry je nutné sáhnout k odbornému znaleckému zkoumání z oblasti psychologie.

¹⁷ Např. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 4. září 2003, sp. zn. 7 Tdo 900/2003; Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 28. prosince 2004, sp. zn. 7 Tdo 1077/2004.

5. ZÁVĚR

V předloženém příspěvku jsme podrobili detailnějšímu rozboru podstatné aspekty právního ukotvení problematiky televizního násilí. S odkazem na ně, zejména na obtíže spojené s legislativně technickou konstrukcí příslušného soudně trestného deliktu a s jeho účinným dohledáváním a posuzováním v praxi, uzavíráme, že kriminalizace analyzovaného jevu se nám v českých podmínkách zdá být neakceptovatelná. Uvedené závěry nijak nebrání klást si v rámci širší společenské debaty otázku, nakolik je stávající právní úprava dotýkající se prezentace televizního násilí vhodná a nakolik je důvodné přistoupit k její změně.

Literatura:

- Fanti, K. A., Vanman, E., Henrich, C. C., Avraamides, M., N. Desensitization to Media Violence Over a Short Period Time. *Aggressive Behaviour*. 2009, č. 2.
- Hendrych, D. et al. *Správní právo. Obecná část*. Praha : C. H. Beck, 1994. ISBN 80-7049-069-1.
- Mates, P. et al. *Základy správního práva trestního*. 3. vyd. Praha : C. H. Beck, 2002. 180 s. ISBN 80-7179-789-8.
- Nezkusil, J. Za posílení ochrany práv a svobod v trestním právu. *Acta Universitatis Carolinae Iuridica*. 1992, č. 1.
- Novotný, O., Zapletal, J. et al. *Kriminologie*. 3. přepr. vyd. Praha : ASPI, 2008. 527 s. 978-80-7357-377-5.
- Palmer E. L., Dorr, A. et al. *Children and the faces of the television. Teaching, violence, selling*. New York : Academic, 1980.
- Vesecká, R., Chromý, J. Vliv televizního násilí na kriminalitu: mýtus nebo realita? *Státní zastupitelství*. 2009, č. 2.
- Vlastník, J. *Televizní násilí a zákon*. Olomouc : Votobia, 2005. 248 s. ISBN 80-7220-245-6.
- Wilson, B. J., Smith, S. L., Potter, W. L., Kunkel, D., Linz, P., Colvin, C. M., Donnerstein, E. *Violence in Children's Television Programming: Assessing the Risks*. *The Journal of Communication*. 2002, č. 1.

Kontaktní údaje na autora – email:
47823@mail.muni.cz